

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier molenromp (Puttenbergmolen) met omgeving in Begijnendijk

Dorpsgezicht

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Stenen molenromp (Puttenbergmolen) met omgeving, Begijnendijk
(Betekom), Pater Damiaanstraat, Processieweg, Beekstraat,
Werchtersesteenweg - dorpsgezicht

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/24007/101.1

20/06/2022

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	5
1.3.	Historiek van het beschermings- en beheersdossier	5
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	7
2.	Evaluerend gedeelte	7
2.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	7
2.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	8
2.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	8
2.4.	Juridische toestand	8
2.4.1.	Adres en kadaster	8
2.4.2.	Onroerend Erfgoed:	9
2.4.3.	Omgeving	9
2.4.4.	Natuur en Bos.....	9
3.	Bronnen	9
4.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	10
4.1.	Omgevingsplan	10
4.2.	Fotobijlage	10
4.3.	Documentatie	10

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit dossier werd opgemaakt naar aanleiding van een typologisch-thematisch evaluerend onderzoek naar windmolens in Vlaanderen.

De Vlaamse Regering heeft zich in het Regeerakkoord (2019-2024) als doel gesteld om te onderzoeken of het behoud van het beschermd erfgoed geslaagd is. De herevaluatie van windmolens (2020-2021) diende hierbij als één van de pilootprojecten. Alle bewaarde traditionele windmolens in Vlaanderen werden in het kader van dit project geherevalueerd binnen een thematisch-typologisch toetsingskader en op basis van de huidige erfgoedwaarden en criteria. De resultaten en methodologie van dit onderzoek zijn terug te vinden in het gepubliceerde rapport: [Tussen hemel en aarde. Een herwaardering van het windmolenerfgoed in Vlaanderen](#).

Op basis van dit onderzoek zijn vijf opheffingsdossiers van beschermde windmolens (al dan niet met hun omgeving), evenals één opheffingsdossier van een beschermde molenaarswoning en één opheffingsdossier van een beschermde molenomgeving toegevoegd aan de beschermingskalender 2022.

Voorliggend dossier betreft de opheffing van de bescherming als dorpsgezicht van de Molenromp (Puttenbergmolen) met omgeving in Begijnendijk (Betekom). Dit opheffingsdossier omvat niet de opheffing van de bescherming als monument van de beltmolenromp met elektromechanische maalderij, vierkante schouw en sulfermolen.

1.1. Situering

Het beschermde dorpsgezicht is gelegen in Begijnendijk, meer bepaald in de deelgemeente Betekom, en wordt begrensd door de Processieweg, de Beekstraat, de Werchtersesteenweg en doorkruist door de Pater Damiaanstraat. Ten zuidoosten van het dorpsgezicht bevindt zich de dorpskern van Betekom. Ten zuiden begint de Demer- en Laakvallei tussen Aarschot en Werchter.¹

Het dorpsgezicht omvat de molensite van de Puttenbergmolen -waarvan de molenromp, de vierkante schouw en de sulfermolen bijkomend beschermd zijn als monument- met de omgeving bestaande uit percelen aan weerszijden van de Pater Damiaanstraat. Op de percelen naast de molensite bevinden zich een woonwijk van 12 eengezinswoningen (1999-2005) en sporadisch nog een landelijke bebouwing uit eind 19de-begin 20ste eeuw waaronder de vroegere molenaarswoning op de hoek van de Pater Damiaanstraat/Beekstraat. De andere zijde van de Pater Damiaanstraat, tegenover de molensite, kenmerkt zich door langgestrekte percelen tot aan de Werchtersesteenweg met vrijstaande woningbouw uit de tweede helft van de 20ste-begin 21ste eeuw.

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: *Demer- en Laakvallei tussen Aarschot en Werchter* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/10260>; <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/127181>; <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135002> (Geraadpleegd op 27 januari 2022).

De molenromp van de Puttenbergmolen met omgeving werd op 21 april 1982 bij besluit van de Vlaamse Executieve beschermd als dorpsgezicht. Op 15 mei 2000 werden de beltmolenromp, de vierkante schouw en de sulfermolen bij ministerieel besluit bijkomend beschermd als monument.²

De vroegere molenaarswoning is niet beschermd, maar opgenomen als bouwkundig erfgoed in de wetenschappelijke inventaris.³

1.2. Historisch overzicht ⁴

De Puttenbergmolen, gebouwd circa 1847, is een voorbeeld van een beltmolen die reeds vóór de Eerste Wereldoorlog tot een mechanische maalderij werd omgevormd, aanvankelijk met stoomkracht, daarna met elektrische motoren aangedreven, en waaraan later een aanvullende economische activiteit werd toegevoegd (het malen van sulferbrokken). Het geheel van de op de site bewaarde molenromp met mechanische installatie, de bakstenen schouw, en de sulfermolen illustreert deze activiteit tot op vandaag.

Op de Popp-kaart (1848-1880) zijn de molen en het huidig wegentracé -met de Pater Damiaanstraat nog aangeduid als 'weg'- duidelijk herkenbaar en is de omgeving van de molen open en nauwelijks bebouwd. In het begin van de 20ste eeuw werd de molensite aangepast en uitgebreid met 'aanhorigheden' in functie van de mechanische maalderij (o.m. aanpalende bijgebouwen met schouw). Ook het molenhuis op de hoek met de Beekstraat evenals het pand in de Pater Damiaanstraat nummer 7 gaan terug tot deze periode (eind 19de - eerste helft 20ste eeuw). Tot het begin van de jaren 1980, periode van de bescherming als dorpsgezicht, bleven de ruimtelijke ontwikkelingen binnen deze omgeving vrij beperkt: de grond tussen de Pater Damiaanstraat en de Werchtersesteenweg was inmiddels verkaveld in vier percelen waarvan één kavel (Werchtersesteenweg nr. 33) circa 1955 bebouwd werd, een ander (Werchtersesteenweg nr. 29) circa 1979.

1.3. Historiek van het beschermings- en beheersdossier⁵

Een dreigende verkaveling met een concrete vraag tot sloop van de molen, noodzaakte de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg in 1977 tot een dringende evaluatie van de molensite van de Puttenbergmolen. Volgens een inspectieverslag van de Rijksdienst van 9 maart 1979 werd de molensite bestaande uit een molenromp met elektromechanische maalderij, aanhorigheden en schouw waardevol bevonden. Ook aan de nabije omgeving met molenaarswoning, het restant van een boomgaard, grasvelden en een

² Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Beltmolen (Puttenbergmolen) met omgeving [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1738> en Beltmolen (Puttenbergmolen) [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/725> (Geraadpleegd op 18-01-2022).

³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Puttenbergmolen en molenaarswoning [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/200110> en Puttenbergmolen [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/117787> (Geraadpleegd op 26-01-2022).

⁴ Gebaseerd op: DENEWET L. & HOLEMANS H. 2020: *Puttenbergmolen* [online], <https://www.molenechos.org/molen.php?nummer=944> (geraadpleegd op 18-01-2022); Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Puttenbergmolen en molenaarswoning [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/200110> (Geraadpleegd op 26-01-2022).

⁵ Tenzij anders vermeld is dit gebaseerd op volgende archieven: Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Dossiers DL 658 en 671, Begijnendijk, Puttenbergmolen (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED). Onroerend Erfgoed, Digitaal beschermingsdossier DB002117, Windmolenromp met elektromechanische graanmaalderij, sulfermolen en vierkante schouw (DE SCHEPPER J. 2000).

terreinafbakening onder de vorm van een volgroeide haag werd een landschappelijke waarde en 'zichtwaarde' toegekend. Vanuit de Rijksdienst werd dan ook een dringende bescherming als dorpsgezicht aanbevolen en opgestart.

De molenromp van de Puttenbergmolen met omgeving werd op 21 april 1982 bij besluit van de Vlaamse Executieve beschermd als dorpsgezicht omwille van de industrieel-archeologische waarde. De erfgoedwaarde wordt in het besluit niet nader gemotiveerd. Uit documenten in het beschermingsarchief blijkt echter duidelijk dat de molensite voornamelijk gewaardeerd werd als getuigenis van een economische activiteit die tot de geschiedenis van de plaatselijke gemeenschap behoort en dat de omgeving meegenomen werd in de afbakening om het open en landelijke karakter ervan met zichten op de molensite te vrijwaren. Op het moment van bescherming was de bebouwing binnen het dorpsgezicht beperkt tot de molenaarswoning Pater Damiaanstraat nummer 1, de woning Pater Damiaanstraat nummer 7 naast de molen (ca. 1933), en de recentere woningen nummer 29 (circa 1979) en nummer 33 (circa 1955) langs de Werchtersesteenweg.

Op het moment van bescherming verkeerde de molensite -bestaande uit de molenromp met aanhorigheden en schouw- in een slechte bouwfysische toestand en ook na de bescherming (1982-1999) degradeerde de toestand verder (zie 4.3. Documentatie).

Pas op het einde van de 20ste en vooral begin 21ste eeuw veranderde de omgeving van de molensite aanzienlijk door toenemende bebouwing.

In 1999 wordt de molensite met de ten noorden en oosten aanpalende gronden (tussen de Pater Damiaanstraat en de Processieweg) eigendom van Vlabo (Vlaanderen Bouwt vzw) met het oog op de realisatie van een kwalitatief inbreidingsproject (1999-2005) met aandacht voor de inplanting en de architectuur.⁶ In een eerste fase werd de molensite heringericht met twaalf eengezinswoningen met carport naar een geselecteerd ontwerp van architecten BOB 361 (Brussel).⁷ Het vervallen 19de-eeuwse bijgebouw met ingebouwde schouw werd - mits behoud van de schouw - vervangen door een nieuwbouw voor twee van de twaalf eengezinswoningen. Aan de molen kwam een aanpalende nieuwbouw als kantooruimte van Vlabo.

Reeds bij de bescherming als dorpsgezicht in 1982 werd in het voorafgaand inspectieverslag aangehaald dat de molenromp en bijhorende installaties op termijn grondiger konden geëvalueerd worden met het oog op een mogelijke monumentwaarde. Tegelijkertijd met voornoemd bouwproject - dat ook een restauratielukkig omvatte - werden de molenromp, schouw en sulfermolen dan ook opnieuw geëvalueerd en vervolgens beschermd als monument.⁸ Na de bescherming, in een tweede fase, werd de restauratie van de molenromp en de schoorsteen aangevat. Door de aan de schouw palende nieuwbouw te herbestemmen met twee woningen, was daar geen plaats meer voor de sulfermolen en werd deze buiten op blokken geplaatst. Ondanks de bewaarde mechanische maalinstallatie in de molen werd een herstel hiervan niet voorzien in het project.

⁶ <https://www.vlaanderenbouwt.be> en <https://www.bob361.com/projects/detail/puttenberg> (Geraadpleegd op 20-01-2022).

⁷ De selectiecommissie waarin ook Monumenten en Landschappen zetelde, vond plaats op 22/03/1999.

⁸ Ministerieel besluit van 15 mei 2000 waarbij de molenromp, de schouw en de sulfermolen beschermd werden als monument wegens de historische en industrieel-archeologische waarde.

Naast dit project in de nabije omgeving van de molen, werden op andere verkavelde percelen binnen het dorpsgezicht vrijstaande woningen bijgebouwd: nummer 9 in de Pater Damiaanstraat (circa 1998) en de nummer 27 (circa 2000) op de Werchterseseteenweg.

Voorname ruimtelijke ontwikkelingen na de bescherming als dorpsgezicht, meer bepaald in de periode 1998-2005, hebben een grote impact gehad op de industrieel-archeologische erfgoedwaarde van het dorpsgezicht, los van de kwaliteit van het gerealiseerde woonproject op de site. Deze impact betreft voornamelijk een aantasting van de open en landelijke omgeving rond de molensite waardoor de visuele relatie op de molensite als baken, voornamelijk dan vanuit het noordwesten, noorden, noordoosten en oosten, verstoord wordt.

In het kader van de thematisch-typologische herevaluatie van het windmolenerfgoed in Vlaanderen (2020-2021) wordt voor de molen met omgeving een opheffing van de bescherming als dorpsgezicht voorgesteld.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 2 februari 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de huidige toestand van het onroerend goed.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

Artikel 6.2.1, 1° van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 stelt dat de Vlaamse Regering een besluit tot definitieve bescherming geheel of gedeeltelijk kan wijzigen of opheffen als de erfgoedwaarden van het beschermde goed onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan. Bij de molenromp met omgeving in Begijnendijk zijn de erfgoedwaarden van het dorpsgezicht onherstelbaar aangetast, meer bepaald in de periode 1998-2005, door verkaveling en bebouwing (zie 1.3.).

In 1999 werd de molensite met (de ten noorden en oosten) aanpalende gronden aan de noordzijde van de Pater Damiaanstraat aangekocht door Vlabo in functie van de realisatie van een kwalitatief inbreidingsproject met in eerste fase de bouw van twaalf eengezinswoningen en in een tweede fase de renovatie van de molenromp en schoorsteen en bijkomende bouw van twee vrijstaande woningen. De werken aan het inbreidingsproject vonden plaats in de periode 1999-2005. In dezelfde periode (circa 1998, 2000) werden op verkavelde percelen vrijstaande woningen bijgebouwd.

De omgeving met op het moment van de bescherming een open, landelijk karakter en een beeldbepalende molensite als kern is hierdoor geëvolueerd naar een meer 'gesloten' bebouwd gebied met een eerder residentieel karakter (woonfunctie). De in het inspectieverslag (1979) opgesomde waardevolle omgevingselementen zoals de "restanten van een boomgaard, open velden, een terreinafbakening onder de vorm van een volgroeide haag" zijn slechts fragmentarisch of helemaal niet bewaard gebleven. Ook de in het verslag

aangehaalde 'zichtwaarde' van het dorpsgezicht, te verstaan als de open en landelijke omgeving met visuele relaties vanuit verschillende hoeken op de molensite als bakken, is gedeeltelijk aangetast. De erfgoedkenmerken en -elementen van het molenlandschap die aanleiding gaven tot de bescherming als dorpsgezicht zijn door de verkaveling in de periode 1999-2005 onherstelbaar aangetast.

De bescherming als dorpsgezicht van de Molenromp van de Puttenbergmolen met omgeving als dorpsgezicht wordt opgeheven omdat de erfgoedwaarden onherstelbaar zijn aangetast of verloren zijn gegaan.

2.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

De erfgoedwaarde van het dorpsgezicht is onherstelbaar aangetast in de periode 1998-2005. Het inhoudelijk verslag bij het opheffingsdossier registreert de erfgoedwaarden die aangetast zijn voldoende. Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist.

De molenaarswoning – naast de molensite het enige andere gebouw met erfgoedwaarde binnen het dorpsgezicht – is door de voorgestelde opheffing niet langer beschermd maar geniet nog een erfgoedwaardering door recente opname als bouwkundig erfgoed in de wetenschappelijke inventaris.

2.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als dorpsgezicht van de molenromp van de Puttenbergmolen met omgeving wordt volledig opgeheven omdat de erfgoedwaarden onherstelbaar zijn aangetast. De kadastrale percelen gevat door de opheffing zijn opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit. De kadastrale gegevens van het beschermd onroerend goed werden gewijzigd ten opzichte van het ogenblik van bescherming.

De molenromp met bewaarde elektromechanische maalderij en bewaarde aanhorigheden zoals de vierkante schouw en de sulfermolen zijn beschermd door de bescherming als monument in 2000. Met het bijgekomen beschermingsstatuut van monument wordt de industrieel-archeologische erfgoedwaarde van de kern van de site, zijnde de molenromp met bewaarde elektromechanische maalderij, de vierkante schouw en de sulfermolen, maximaal gecapteerd en blijft het behoud van de ensemblewaarde van zowel de uitwendige onderdelen van de molensite (molenromp, schouw, sulfermolen) als van de mechanische installatie in de molenromp zelf gegarandeerd. De bescherming als monument blijft dan ook aangehouden.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Adres en kadaster

De molenromp van de Puttenbergmolen met omgeving werd beschermd als dorpsgezicht met volgende adresgegevens: Baalseweg 1.

Vandaag is dat: Pater Damiaanstraat 1, 3, 3A, 5, 7, 9, Werchtersesteenweg 27, 29, 33 en zonder nummer, Beekstraat 14, 16, 18, 20, 22, Processieweg 28, 30, 32, 34, 36, in Begijnendijk (Betekom), bekend ten kadaster: Begijnendijk, 2de afdeling, sectie C, perceelnummers 34/W, 34/X, 34/Y, 34/D2, 34/F2, 34/G2, 34/H2, 34/K2, 34/L2, 34/M2, 34/N2, 34/P2, 34/R2, 34/S2, 34/T2, 34/V2, 34/W2, 34/X2, 34/Y2, 34/Z2, 34/A3, 34/C3,

Opheffingsdossier: Molenromp (Puttenbergmolen) met omgeving - dorpsgezicht

34/H3, 34/L3, 34/M3, 34/N3, 34/P3, 34/R3, 34/S3, 34/T3, 34/V3, 34/W3, 34/X3, 35/2, 35/V, 35/A2, 35/B2, 35/C2, 35/D2 en deel van het openbaar domein (Pater Damiaanstraat).

2.4.2. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit opheffingsdossier over gaat.

De molenromp (Puttenbergmolen) met omgeving is beschermd als dorpsgezicht:

<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1738>

De molenromp (Puttenbergmolen), de vierkante schouw en de sulfermolen zijn beschermd als monument:

<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/725>.

De molenromp (Puttenbergmolen), de vierkante schouw en de sulfermolen zijn opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed:

<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/117787>.

2.4.3. Omgeving

-Het beschermde dorpsgezicht is volgens het gewestplan gelegen in woongebied.

-Op de kadastrale percelen van het dorpsgezicht rust momenteel noch een BPA noch een RUP.

2.4.4. Natuur en Bos

Het beschermde dorpsgezicht bevindt zich noch in een habitatrictlijngebied noch in een vogelrichtlijngebied.

3. BRONNEN

- Onroerend Erfgoed, Digitaal beschermingsdossier DB002117, Windmolenromp met elektromechanische graanmaaldery, sulfermolen en vierkante schouw (DE SCHEPPER J. 2000).
- Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Dossiers DL 658 en 671, Begijnendijk, Puttenbergmolen (AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED).
- DENEWET L. & HOLEMANS H. 2020: *Puttenbergmolen* [online], <https://www.molenechos.org/molen.php?nummer=944> (geraadpleegd op 24 januari 2022).
- MONUMENTENWACHT VLAAMS-BRABANT 2017: 20602-2017-M *Puttenbergmolen - Damiaanstraat-Betekom*.
- VANDEWEGHE E., BECUWE F., DE SADELEER S. & DECOODT H. 2021: *Tussen hemel en aarde. Een herwaardering van het windmolenerfgoed in Vlaanderen*, Onderzoeksrapport agentschap Onroerend Erfgoed 187, Brussel.

4. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

4.1. Omgevingsplan

4.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

4.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archiefphoto's, bouwplannen, kadastrmutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.